

КРАЄЗНАВСТВО

Олег Шаблій, Степан Кузик (Львів)

Іван Франко – краєзнавець і мандрівник

Проблема краєзнавства і мандрівництва є однією з ключових у географічній науці. Особливий інтерес до неї зріс у період становлення модерної суспільної географії, який припадає у національній науці на кінець XIX – початок XX ст. Це пов'язане з розгортанням визвольної боротьби українства за створення своєї незалежної держави, усвідомлення його як окремої і самодостатньої нації у контексті геополітичних реалій європейського субконтиненту, бажанням глибше пізнати свою рідну землю, її історію, духовні і матеріальні надбання.

Фундатор української географії академік Степан Рудницький з цього приводу висловлювався: “будуємо нашу нову наукову культуру на історичній, філологічно-літературній та етнографічній підставі, даймо ж їй реальний географічний підклад, бо сором тому народови, що не знає своєї неньки – рідної землі” [6: 35]. Ці слова, що написані на початку XX ст., відображали потреби української суспільності Галичини і стан національної свідомості її населення, особливо еліти. Саме тому й у той період масово появляється краєзнавча і мандрівнича література польською, німецькою та українською мовами, організовуються періодичні видання, публікації у засобах масової інформації. Цьому не завадила навіть Перша світова війна, після якої з'явилися такі відомі української краєзнавці як Олена Степанів, Юрій Полянський, Іван Тесля, Софія Кисілевська, Володимир Кубійович та ін.

Проте у період з кінця XIX ст. і аж до Другої світової війни не було чіткого поділу між різними групами національної еліти щодо розуміння і трактування нею краєзнавства і мандрівництва. Про це зокрема свідчать праці українських письменників, мистців і вчених. Серед них особливо виділяється постать Івана Франка, погляди якого на краєзнавство і мандрівництво не втратили свого наукового і виховного сенсу й у наш час. Великий наш мислитель і титан праці проявив себе і в краєзнавчих дослідженнях, розвідках, описах мандрівок.

Уже у гімназійні роки (1867–1875), як уродженець північно-західної частини Східних (Українських) Карпат, він пішки пройшов Бойківщину від сіл Тур'є і Волосянка у західній її частині до села Лашна – в східній, зробивши записи місцевого

фольклору, що нараховували вісім сотень піснених номерів. Побачене і почуте залишило відбиток у його душі, у його творчості і в наукових студіях.

1883 року за сприянням І. Франка створено “Кружок етнографічно-статистичний для студіювання життя і світогляду народу”, а згодом – краєзнавчо-туристичний “Кружок для устроювання мандрівок по наших краю”. 1884 року І. Франко організував молодіжну мандрівку містами і селами, горами і долинами Карпатського краю: Дрогобич–Східниця–Урич–Підгородці–Корчин–Верхне Синьовидне–Тишівниця–Труханів–Бубнище–Долина–Калуш–Коломия–Делятин–Дора–Микуличин–Шипот–Майдан–г. Говерла–г. Шпиці–Гаджин–г. Піп–Іван–Буркут–Жаб’є–Кути [1: 50–51]. Про все це він описав в українській газеті “Діло”. І. Франко брав участь в організації шести мандрівок студентської молоді Прикарпаттям і гірською частиною українських Карпат.

Найвідомішими краєзнавчими працями І. Франка є “Галицьке краєзнавство” [5: т. 46: 116–150], а також “Етнографічна експедиція на Бойківщину” [5: т. 36: 68–99].

Його дефініція поняття “краєзнавство” і нині прислуговує українській краєзнавчій науці початку ХХІ ст. І. Франко писав: “Наука краєзнавства. . . , даючи тим самим кожному, навіть найменш заможному і найменш підготовленому, змогу докладно ознайомитися зі своїм краєм і усією батьківщиною, з її географічним положенням, ґрунтами, кліматом, шляхами сполучення, містами, людьми, суспільним устроєм, історією, пам’ятками і т. д. Адже ж це перший ступінь, перша прикмета раціональної освіти – знати своє найближче оточення, знати минуле і сучасне свого народу і відчувати себе живим і свідомим членом живого, свідомого і об’єднаного організму” [5: т. 46: 116]. Якщо порівнювати визначення І. Франка з визначенням краєзнавства, що подане в українській радянській енциклопедії, де сказано, що краєзнавство – це вивчення природи, господарства, історії культури рідного краю (області, району, міста і т. д.) з пізнавальною, науковою, навчальною, виховною і практичною метою [2], то здається в останньому бракує найголовнішого, на що наголошує І. Франко – “це перший ступень, перша прикмета” патріотичного виховання. Згадуючи галицьке краєзнавство періоду ХІХ ст., зокрема про рівень знань свого краю І. Франко подав слова М. Драгоманова: “галичани рід людей, які про свою батьківщину знають якнайменше” [5: т. 46: 117]. При цьому коментував, “що оцінка Драгоманова була цілком слушною не лише щодо українців, а й щодо всієї галицької інтелігенції” [5: т. 46: 117]. В умовах австрійської окупації Галичини на проблему краєзнавства тодішній уряд майже не звертав уваги і “старався не допустити до відома широкого загалу”. “Таким чином, покоління за поколінням в Галичині виростало без знання свого краю” [5: т. 46: 118].

Ознайомившись із працею Болеслава Лімановського “Галичина пером і олівцем, Болеслав Лімановський, малюнки Влодзімежа Тетмаєра”, що вийшла друком у Львові 1892 року, І. Франко широко висвітлив свої погляди на галицьке краєзнавство. Ще у студентські роки молодий І. Франко, характеризуючи одну із “Мандрівок руської молодіжі” [3], фактично дав визначення мандрівці, подорожі, вказуючи на її

пізнавальне значення “самій доочне ознайомитися з життям і економічним побутом рідного народу, з красою і природними скарбами та історичними пам’ятниками свого краю... виховне і патріотичне... овіжувати і ширити почуття народне і рух умисловий між народом і інтелігенцією по всіх усюдах нашої країни, пов’язувати особисті і писемні зносини з визначнішими людьми по різних сторонах і, таким способом, насновувати ту живу основу, на котрій з часом могли б виткатись прекрасні узорі поступу і розвитку народного” [3].

Мандрівка, кажучи нинішньою термінологією, була заздалегідь продумана, з планом і програмою її проведення.

Ознайомлення з кореспонденцією, що поміщена в газеті “Діло” за 1874 рік, дає нам можливість заглянути в історичне минуле, відтворити тодішню дійсність, наприклад, такого відомого у ХІХ ст. промислового центру як Борислав, де І. Франко писав “...копалень нафти в Бориславі тепер уже дуже мало. Румунська і російська нафта своєю конкуренцією давно убили нафту бориславську. Борислав держиться тепер тільки воском земним, в котрім конкуренції поки ще не має...”. Мандрівка тривала і по копальнях воску. “Вони (тобто студенти. – С. К.) поспішали на Волянку, до копалень (воску) французького товариства. Ті копальні займають кільканадцять-морговий, парканом обведений, обшир і дуже корисно відрізняються зараз на перший погляд від копалень жидівських. Будинки не так докупи збиті, просторі і чисто удержувані, прохід усюди вигідний, бо всі тягарі транспортуються на візках по залізних шинах... Загалом спускання і витягання людей в шахти, де працює їх денно 30–50, витягання грузу, води, млинкування і прочі помічні роботи відбуваються тут силою машин парових, отже, скоріше і краще, ніж силою людських” [3].

Читаючи цей опис промислового Борислава кінця ХІХ ст. відчувається, що в Галицький край вривається індустріалізація, а також ринкова конкуренція, яка знаходить собі місце поруч із непросвітною убогістю тодішніх сіл і містечок. Коли читати ці слова, то перед очима постають настінні розписи Я. Матейка, що збереглися в сесійній залі Львівського національного університету “Львівська політехніка”, де художньо зображено тодішній технічний поступ, що вривається у галицькі простори.

І. Франко, звичайно, хоч і не був професійним природознавцем, але його обізнаність з літературою, наукова інтуїція і бажання знати рідний край дають можливість якнайкраще робити фізико-географічний опис. “З Борислава удалась вандрівка пішки горі річкою на Мразницю, а відтак через Діл до Східниці. Ділом називається в Самбірщині перше, досить високе і імпонуюче пасмо гір, звичайно покрите лісом, віддаляюче гори від підгір’я” [4], або: “гори тутешні при всій їх імпонуючій красоті представляють досить сумний вид. Велика частина верхів зовсім уже не має лісу, а тільки нужденні корчі та полонинки, попереверивані мізерними, каменистими ріллями. І ті ліси, що ще декуди блищать, рідкі та перенищені. Зате в долинах що село, то тартак, коли вже не паровий (як в Рибнику), то бодай водяний, як в Східниці і Кропивнику Новім” [4]. Якби не посилатися на франкові слова, то таке враження, що це наші часи – вже початку ХХІ ст.

Під час молодіжної мандрівки, описуючи село Урич і його околиці, І. Франко не міг не згадати про урицький замок, який нині є важливим екскурсійним об'єктом на Бойківщині: “а преціж у лісистих проваллях на схід від того села у величезних камінних “бовдах” якісь давні віки, якась старинна дивна запропавша культура записала твердими і глибокими буквами свої сліди. З яких часть, з якої доби походять ті сліди, яку ціль мали ті люди, що їх з великим трудом у скалі вижолобили, – отім наші історичні записи нічого не кажуть; більш або менш загальну відповідь могла б дати тільки археологія на підставі докладного розслідування і порівнянні всіх подібних набутоків в Європі і в інших частинах старого світу” [4]. Лише через 100 років львівський археолог Михайло Рожко змакетував первинний стан унікальної наскельної фортифікаційної споруди XII ст., яка є культурною пам'яткою часів Галицької держави. Таких споруд у Європі збереглося дуже мало. Робота з відновлення наскельного замку, на жаль, тільки розпочалася. Вона існує в кресленнях і архітектурних розрахунках, які чекають реального втілення.

Аналізуючи тодішню галицьку краєзнавчу літературу, І. Франко вказував на відсутність системного наукового підходу, який повинен опиратися на дослідження сучасної статистики, історичні, географічні, антропологічні дослідження. Краєзнавча енциклопедія галицького краєзнавця А. Шнайдера (1825–1880) [7], що вміщала наукові нариси про населені пункти Галичини, на думку І. Франка, не могла задовольнити навіть тодішніх потреб у краєзнавчих дослідженнях. І. Франко писав: “...він зібрав цілий архів, велетенський як на сили і засоби однієї людини, але вартість його не відповідає розміру вкладеної праці і зусиль, так що нині більшість його скарбів – це купа непотрібної макулатури, хоча можна і тут відшукати і не одну цінну річ” [5: т. 46: 119].

Нарікаючи на відсутність соціальної статистики, кримінальної статистики, хвороб, освіти і т. п., І. Франко звертав увагу на потребу об'єктивних демографічних досліджень. Поруч із низкою польських учених-статистиків В. Рапацьким, М. Марассе, В. Охенковським, Ю. Клечинським, Т. Пілатом (адже статтю “Галицьке краєзнавство” він писав саме для польськомовного читача і надрукував у газеті “Kurjer Lwowski” 1892 року), І. Франко знаходить місце і для аналізу статистично-економічних праць Володимира Навроцького (1847–1882). Критикуючи брошуру В. Рапицького “Ludność Galicji” (Львів, 1874), І. Франко наголосив, що вперше зроблено спробу опрацювати статистику краю на рівні європейської науки.

Новий журнал “Wiadomości statystyczne”, що переважно друкував матеріали офіційної адміністративної статистики, та інформував про заснування статистичного бюро при крайовому відділі, а також комісії у справах крайової промисловості, посприяли появі повноцінних монографій, присвячених крайовій, тобто галицькій промисловості – деревообробній промисловості, ткацтву, виробництву крохмалю, цукроварінню, гуральництву з показом історії їх розвитку та сучасного стану.

Серед інших галузей краєзнавства І. Франко зосереджувався на природознавстві краю, зокрема описі краю і його природних умов, географії з орографією і гідро-

графією, геології, описі фауни і флори, клімату і т. п. Свої зацікавлення І. Франко пояснював так: “Поштовхом для цих досліджень стали дуже важливі фактори – практичні потреби купців, промисловців, гірників, рільників і т. п. Для кожного з них було важливо пізнати природу і природні ресурси краю, властивості його клімату, ґрунтів тощо” [5: т. 46: 123]. Однак наш великий мислитель, вказав, що “в давніших краєзнавчих працях ці відомості даються переважно безладно, некритично, факти правдиві вперемішку з помилковими і легендами” [5: т. 46: 123]. Цілком зрозуміло, що вони і не могли бути інакшими, бо науково-методологічні основи дослідження природничих наук тільки формувалися. Сам І. Франко наголошував, що систематичне наукове дослідження виникло недавно, тобто в кінці ХІХ ст., а точніше від періоду заснування таких наукових центрів, як Краківська Академія наук і утворення при ній фізіографічної комісії, яка видала кільканадцять томів “Pamiętnika fizyograficznego”, називаючи їх основою знань про особливості природи Галичини.

Посилається І. Франко і на існування Львівського природничого товариства імені Коперника та його офіційного часопису “Kosmos”, в якому опубліковано чимало праць з опису фауни і флори окремих районів, аналізу води і джерел, про хімічний склад і походження нафти, земного воску та інших галицьких мінералів, при цьому вказано конкретні прізвища науковців, природодослідників. Зокрема Броніслава Радзішевського (1838–1914) професора Львівського університету, польського хіміка; Владислава Шайноху (1857–1928) польського геолога, дослідника Карпат, професора Краківського університету; Еміля Дуніковського-Габданю (1855–1924), польського геолога, дослідника геологічної будови Галичини, Поділля, Карпат; Рудольфа Зубера (1858–1920), польського геолога, професора Львівського університету; Броніслава Ляховича (1857–1903), польського хіміка, професора загальної хімії Львівського університету, дослідника геології і нафти в Карпатах; Мар’яна Ломницького (1845–1915), геолога та зоолога, дослідника фауни Львівщини та Поділля; Мар’яна-Антоня Барти, біолога, професора Львівського університету; Еміля Голоскевича (1839–1892), лісознавця, інженера та ботаніка; Юліана Медвецького (1845–1918), українського геолога, професора мінералогії Львівської технічної академії; Антоні Ремана (1840–1917), що займався географією, як писав І. Франко “в широкому розумінні слова”, професора Львівського університету; Карла Беноні (1841–1904), географа і педагога, автора багатьох підручників з географії, а також Анатолія (Натоля) Вахнянина (1841–1908), відомого серед українців композитора, письменника, громадського діяча. За освітою А. Вахнянин був географом, автор підручника з географії, а також розвідки “Фізіографічний начерк поздовжньої долини горішнього Сяну”.

Для вивчення природи рідного краю І. Франко пропонував, окрім різного роду наукових праць, вивчати енциклопедичні видання, що містять матеріали з краєзнавства Галичини – “Wielka encyklopedia”, “Encyklopedia rolnicza”, “Encyklopedia wychowawcza” і монументальний “Słownik geograficzny” (1880–1900) – 15 томів.

І. Франко звернув увагу на закордонні видання, які не можна оминати під час вивчення галицького краєзнавства, вказуючи на австрійські, зокрема на дослідження славетного французького географа Елізе Реклю (1830–1905), автора універсальної географії “Земля і люди. Нова всевітня географія” у 19-ти томах, де подано цікавий опис України. Е. Реклю був другом українського народовця М. Драгоманова і для опису території України скористався матеріалами останнього.

Великий мислитель і дослідник рідного краю добре розумів, що краєзнавчі дослідження не можуть обійтися без картографії, карт рідного краю, з одного боку, як носія інформації, а з іншого, як способу відображення просторових суспільно-географічних закономірностей у рідному краї. Аналізуючи колишні карти, І. Франко запропонував галицькому краєзнавцеві карту Куммерсберга, а також карти генерального штабу і його “Атлас середньоевропейських держав” та карту Максиміліана Бодинського, де відображена залюдненість, якість ґрунтів, показані мінеральні багатства, копальні, фабрики, тобто йдеться про тодішню економічну карту. Хочеться вказати і на те, що І. Франко добре розумів потребу в децентралізації картовиробництва і доцільності його розміщення у Львові, а не лише у Відні як картографічному центрі Австро-Угорської імперії, який би відповідав сучасним вимогам науки. Такий висновок залишається актуальним і понині.

І. Франко добре розумів, що краєзнавчі дослідження не будуть повноцінними без антропології. “Ці дослідження, – як зазначав письменник, – розпочалися відносно недавно” [5: т. 46: 120]. При цьому Великий Мислитель дав ґрунтовний аналіз виникнення ідеї народності і народної творчості, посилаючись на легендарні образи воїнів-кельтів, староанглійські народні пісні й балади Т. Персі (1729–1811), шотландські народні балади, які записав В. Скотт, теоретичні праці німецького етнографа Й. Г. Гердера (1744–1803) і навіть іспанського лицаря Сіда, який очолював боротьбу іспанського народу в XI ст. проти маврів-мусульман, що заселяли південь Піренейського півострова і західну частину Північної Африки. І. Франко наголосив, що відродження студій над середньовічною поезією породила так звану романтичну школу, яка в польському середовищі набула зовсім іншого змісту і відрізнялася “високою ідеалістичною любов’ю” усі прояви духу, думки і творчої праці слов’янського люду” [5: т. 46: 127]. І. Франко вказав на те, що одним із перших дослідників слов’янської археології був Зоріан Доленга-Ходаковський (1784–1825). Він записав близько 2000 народних пісень, серед яких 1400 українських.

Нова польська література XVII – першої половини XVIII ст. заклала підвалини майбутньої польської і української фольклористики, адже вона, як писав І. Франко, “починає щедро черпати з джерел народної творчості та одночасно йде і збирання пам’яток народної творчості... утворюються музеї, що служать часто науковим цілям” [5: т. 46: 127]. У Галичині таким дослідженням прислужилися граф М. Оссолінський і С. Б. Лінде (1771–1847). М. Оссолінський заснував у Львові інститут імені Оссолінських, що складався з бібліотеки, музею, видавництва і друкарні, заснованої 1817 року.

На думку І. Франка, лише в 1830–1840 роках збирання етнографічних матеріалів сягнуло в Галичині помітних результатів: праця Вацлава з Олеська (Залеського) “*Pieśni polskie i ruskie*”, його ж збірник “*Pieśni ludu ruskiego*”. Під впливом В. Залеського, як писав І. Франко, “заходилися і галицькі українці збирати пісні, прислів’я і народні перекази” [5: т. 46: 128]. Й. Лозинський (1807–1889) як український етнограф і мовознавець, видав “Руськоє весіле”. І. Вагилевич у Празі видав перші характеристики окремих відгалужень українського народу – бойків і гуцулів, збірку пісень за участю М. Шашкевича. У Відні 1847 року Я. Головацький та І. Головацький видали “Вінок русинам на обжинки”. Я. Головацький опублікував фольклорні та етнографічні матеріали “Поділ часу у русинів”, “Слова вітання, благословення, чемності і обичайності у русинів”, “Ворожіння у русинів”, “Казки... приказки”, “Байки і небелиці”, що надзвичайно цікаві для фольклористів та літературознавців і сьогодні.

Важливим джерелом для фольклористичних досліджень, як зазначав І. Франко, були кварталник “*Wisła*”, що мав широку популярність у Галичині, краківський “*Zbiór...*”, а також “*Głos*”, “*Pzegląd społeczny*”. Тим часом, як вказував І. Франко, українська фольклористика відставала. Але ми знаємо, що вона була на порозі великих досліджень, які дещо пізніше провели Данило Лепкий, Володимир Гнатюк, Володимир Шухевич та ін.

Для характеристики краєзнавства Галичини І. Франко додав ще працю над її історією. Дослідження з історичного краєзнавства І. Франко поділяв на три етапи: Галицько-Волинська держава, період Речі Посполитої Польщі і Королівства Галичини і Лодомерії (Володимирії).

Першій історичній епосі присвячені праці Дениса Зубрицького “Історія Галицько-Волинського князівства” (Львів, 1852–1855). Найбільш критичним і ефективним, як писав І. Франко, є праці Ізидора Шараневича, професора Львівського університету, члена НТШ, що стосуються історичної географії та історії Галичини. Завдячує І. Франко Миколі Дашкевичу, професору Київського університету за працю “Княжение Данила Галицького”, що видана в Києві 1873 року, М. Смирнову за працю “Панування Данила Галицького” та ін.

Другий історичний період, що тривав з кінця XIV і майже до кінця XVIII ст., І. Франко вважав дослідженим найкраще. Серед низки праць учений вказав на цінні першоджерела, які ще й сьогодні не вивчені. Це, зокрема “*Akta grodzkie i ziemskie...*”, “*Akta Tomiciana*”, “*Mommenta Theinera*”, “*Zródła dziejowe*”, “Акты Западной России” та інші, що містять першоджерела про історію Галичини. Серед відомих польських, російських, австрійських дослідників цього періоду І. Франко вказав на праці, що присвячені галицькій історії, а саме: Д. Зубрицького “*Kronika miasta Lwowa*” (1844), В. Лозинського (1843–1913) про львівське міщанство, праці І. Шараневича й А. Чоловського про розташування давнього Львова та інших.

В останній історичний період, що пов’язаний з окупацією Австрією нашого краю, І. Франко помітив, що “бракує цілісного опрацювання історії Галичини від

1772 року до наших днів, – історії, яка була б найповчальнішою для підростаючих поколінь” [5: т. 46: 134]. Посилаючись на низку публікацій австрійських, польських, німецьких істориків (Володимира Коцовського (1860–1921), Омеляна Огоновського (1833–1894), Остапа Терлецького (1850–1902)), І. Франко розвивав українське питання.

Характеризуючи книжку Б. Лімановського “Галичина пером і олівцем, опрацював Болеслав Лімановський, малюнки Владзімежа Титмасра”, І. Франко схвально ставився до систематичного огляду праць і матеріалів щодо різних галузей краєзнавства і вважав її кращою серед тодішніх краєзнавчих праць про Галичину. Водночас письменник критикував Лімановського за його упереджене ставлення до лемків, яких він називав чомусь найбільш обмеженим населенням в усій Галичині, адже еміграція, на думку І. Франка, та енергійне заробітчанство лемків в Америці довело їхню життєздатність і незвичайну силу волі та здібності до цивілізованого життя.

І. Франко був визнаним краєзнавцем свого часу. Його, як дослідника в цій галузі, 1904 року включили у міжнародну експедицію Товариства австрійської етнографії у Відні щодо етнографічного дослідження Бойківщини.

Описуючи цю експедицію, І. Франко доклав усіх зусиль, щоб вона започаткувала системне дослідження матеріальної культури і типів етнографічної групи українців – бойків. Без сумніву, І. Франко опирався на найновіші фрагменти досліджень Бойківщини, вказуючи на праці В. Гнатюка, О. Роздольського, М. Зубрицького, В. Охримовича та ін. Етнографічна характеристика населення Бойківщини, особливо його матеріальної культури, результати досліджень не втратили своєї актуальності і досі. В описі про бойків можна зауважити глибоке знання специфіки краю, його господарської спеціалізації і набутих навиків тисячолітньої діяльності у гірських районах Карпат. “Бойки не відзначаються хліборобським талантом. Їх земля переважно глиниста, кам’яниста, щебениста і малородюча. Лише запровадження в першій половині XIX ст. вирощування картоплі звільнило місцеве населення від періодичного, раніше досить дошкульного голодування, і це зумовило значне її поширення. На польових роботах бойки ціняться так само, як і гуцули, лише як косарі: це природно при їх більш пастуших і сінокісних, ніж хліборобських заняттях. Зате бойки славляться годівлею худоби. Залюбки вони розводять волів і взагалі рогату худобу – не стільки заради молока, як для продажу. Літні та осінні ярмарки в гірських містечках Сморже, Бориня і Лютовиська відомі в Галичині та Угорщині, виділяються кількістю і красою волів, що їх бойки приводять на продаж” [5: т. 36: 95–96].

Відтоді, як І. Франко мандрував рідним краєм і писав краєзнавчі розвідки минуло більше сотні років. Виникає проблема: що змінилося з того часу на самих об’єктах опису і у тій же теорії та методиці краєзнавчого дослідження. Перше можна розв’язати лише шляхом повторного мандрування по Франкових місцях і місцевостях та порівняння сучасного стану тих об’єктів і явищ, яким свою увагу присвятив І. Франко. А друге – за допомогою аналізу здобутків краєзнавчої науки у наш час.

Відзначимо, що у цьому аспекті певний поступ таки спостерігається. Зокрема: а) краєзнавство вибороло права громадянства як проміжна (суміжна) дисципліна на стику декількох наук (географії, історії, літератури, етнографії) і міждисциплінарний напрям досліджень;

б) відбулася спеціалізація краєзнавчих студій. Сьогодні вже можна переконливо говорити принаймні про три вітки краєзнавства: історичне, географічне, літературнознавче;

в) найбільш розвинене сьогодні історичне краєзнавство, найменш розвинене літературознавче та етнографічне. Географічне є на їх стику;

г) для історичного краєзнавства характерний науковий дилетантизм. Більшість краєзнавчих нарисів не витримують жодної наукової критики;

г) найпоширеніші краєзнавчі нариси про поселення – міські, а останнім часом і сільські;

д) поступово з'являються друковані органи, які висвітлюють загальні і конкретні проблеми розвитку краєзнавства і мандрівництва. Серед них назвемо: “Краєзнавство”, “Краєзнавство. Географія. Туризм”, “Туризм Українських Карпат” та ін.

Сьогодні краєзнавча і мандрівничо-туристська наука згадує І. Франка добрим словом як одного із її зачинателів і фундаторів.

Література:

1. Петранівський В., Рутинський М. З історії галицького туристичного краєзнавства (друга половина XVIII ст. – 1945): розвиток мандрівництва // Історія української географії. – 2005. – Вип. 12.
2. УРЕ. – К., 1988. – Т. 2.
3. Франко І. Вандрівка руської молодіжі // Діло. – 1884. – 30 липня.
4. Франко І. Вандрівка руської молодіжі // Діло. – 1884. – 5 серпня.
5. Франко І. Збір. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
6. Шаблій О. Академік Степан Рудницький – фундатор української географії. – Львів; Мюнхен, 1993.
7. Шнайдер А. Енциклопедія краєзнавства Галичини. – Львів, 1868–1874. – Т. 1–2, літери А–Б (польською мовою).

Віталій Скоморовський (Івано-Франківськ)

Внесок Івана Франка у розвиток українського краєзнавства кінця XIX – початку XX ст.

Наукова спадщина Івана Франка в галузі історії надзвичайно багата. Його перу належить велика кількість спеціальних історичних, літературних, мовознавчих та етнографічних праць. Це зумовило появу низки досліджень, присвячених його творчості. Інтерес до І. Франка виник ще за його життя: про нього багато писали